

Lietuvos Kalvarijų kryžiaus kelių giesmių literatūrinių ir muzikinių tekstų kilmė: vietos ar atneštinė tradicija?

ALFONSAS MOTUZAS

Vilniaus pedagoginis universitetas, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius

E-mail: a.motuzas@ktf.vdu.lt

Straipsnyje tyrinėjamas Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių literatūrinių ir muzikinių tekstų ištakų klausimas – ar jie yra vietos, ar atneštinės tradicijos? Tyrimo išvados pagrindžia darbo pradžioje iškeltą prielaidą, kad Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmės daugiausia yra atneštinės iš Lenkijos analogų, bet jų melodijos nutolusios nuo originalų.

Raktažodžiai: Lietuva, Kryžiaus kelias, giesmė, literatūrinis ir muzikinis tekstas

ĮVADAS

Daugeliu atvejų lietuviškų katalikiškų giesmių (ir vertimų, ir originalų) kilmė dar ir šiaudien nėra aiški. Šiandieninį katalikišką giesmyną sudaro giesmės, skirtos liturginio kalendoriaus metų laikų šventėms paminėti, taip pat giesmės Išganytojui, Šv. Dvasiai, Švč. Trejybei, Švč. Mergelei Marijai, šventiesiems, kankiniams bei įvairioms liaudies pamaldumo praktikioms, kaip antai šermenų giesmės, Švč. Mergelės Marijos valandos, Švč. Mergelės Marijos ir Švč. Jėzaus Vardo giedamieji rožiniai, Kryžiaus kelias bei Kalvarijų Kryžiaus keliai. Savo unikalumu išsiskiria Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmės.

Nūdienos religijos istorijos, etnologijos mokslas atskleidžia, kad Lietuvoje yra užfiksuota penkiolika įvairių tipų Kalvarijų. Vilniaus Bernardinų vienuolyno šventoriuje, Papilyje, Varniuose, Skapiškyje bei Paparčiuose laikui bėgant jos neteko tradicijos ir sunyko. Yra žinoma, kad norėta įsteigti Kalvarijų Kryžiaus kelius Kalvarijoje (Suvalkų) ir Rokiškyje, bet jie nebuvo įkurti. Šiandien Lietuvoje veikia aštuoni įvairaus tipo Kalvarijų Kryžiaus keliai. Žemaičių Kalvarijos, Vilniaus (Verkių) ir Veprių kryžiaus keliai atstovauja Didžiosioms Kalvarijoms, Tytuvėnų ir Mosėdžio – Kalvarijų tipo Kryžiaus keliui, Beržoro ir Tverų – Mažosioms Kalvarijoms, o Berčiūnų – nūdienos laikmečio Kalvarijų Kryžiaus keliui (1 pav.).

Ankstesni autoriaus istoriniai, tekstologiniai, etnologiniai tyrimai atskleidė, kad šių Kalvarijų Kryžiaus kelių pamaldumas yra analogų Lenkijoje dalinės kopijos [9, 47–58; 7; 8] (2 pav.).

Kalvarijų Kryžiaus kelių pamaldumą sudaro ne tik koplyčių / stočių aplankymas, prie jų ar juose įvairių apeigų atlikimas, bet ir giedojimas tam skirtų giesmių. Šių giesmių

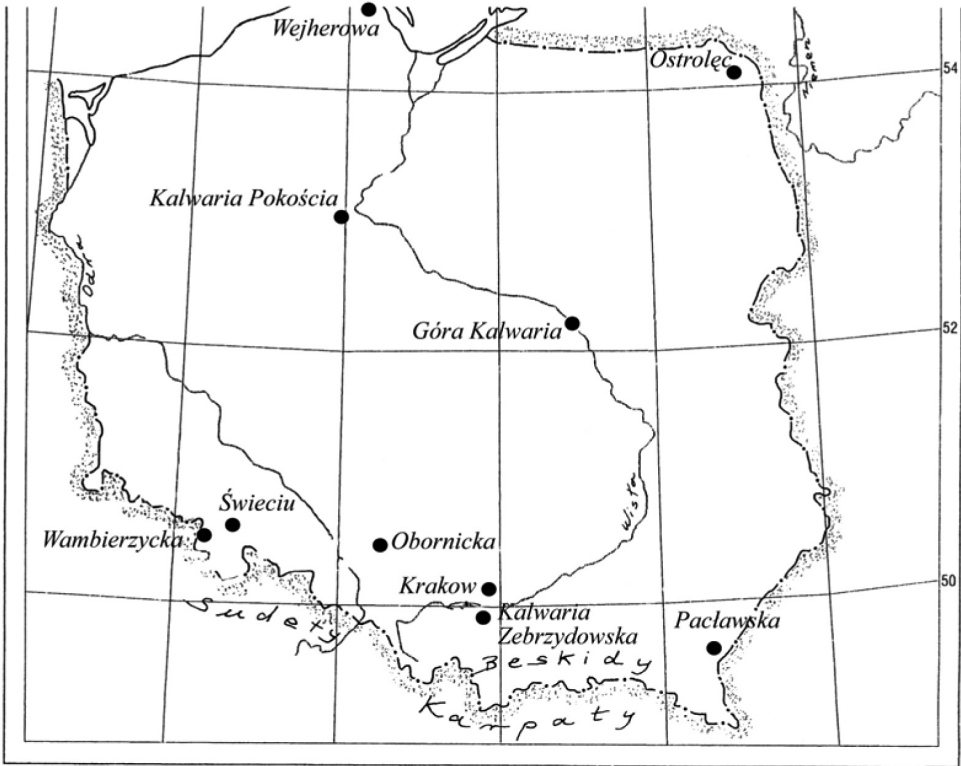
1 pav. Kalvarijų Kryžiaus keliai Lietuvoje

originalumo – autorystės – svarstymuose labai svarbus perimamumo klausimas. Tai pasakytina ir apie verstines, ir apie originalias giesmes. Tad šių giesmių literatūrinių ir muzikinių tekstų kilmės atskleidimas ir būtų tyrimo tikslas, siekiant atsakyti į klausimą, ar Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus keliuose naudojami giesmių literatūriniai ir muzikiniai notografiniai tekstai yra vietos ar atneštinės tradicijos? Atsakymas į šį klausimą dar išsamiau atskleistų Kalvarijų Kryžiaus kelių pamaldumo Lietuvoje savastį.

Tyrimo objektas – Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių literatūriniai ir muzikiniai tekstai.

Tyrimo uždaviniai: pirma, pateikti Lietuvoje veikiančių Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių pavadinimus ir, lyginant su analogais kaimyninėse šalyse, nustatyti jų literatūrinių tekstų autorystę; antra, ištirti muzikinių tekstų kilmę ir trečia, lyginamosios analizės metodu atskleisti, ar Lietuvoje veikiančių Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių muzikiniai tekstai yra atneštiniai ar vietinės kilmės.

Tyrimo prielaida: Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmės daugiausia yra atneštinės iš Lenkijos analogų, bet jų melodijos nutolusios nuo originalų. Šiame straipsnyje autorius

2 pav. Pagrindinių Kalvarijų Kryžiaus kelių lokalizacija Lenkijoje

nesiekia analizuoti, kas turėjo įtakos Lietuvoje veikiančių Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių muzikinių tekstų kultūros formavimuisi.

Svarbių istorinių ir etnologinių duomenų apie XVII–XVIII a. Kalvarijas Lenkijoje ir jose praktikuojamas maldas bei giesmes yra paskelbę lenkų mokslininkai: kun. Symeonas Barcik as OFM Conv. monografijoje *Kalwaria Paclawska* (1985), kun. Jerzy's Kopečas CP studijose *Droga Krzyzowa* (1987 ir 1994) bei Ana Mitkowska monografijoje *Polskie kalwarie* (2003).

Atliekant tyrimus buvo naudotasi įvairiais lenkų ir lietuvių katalikiškais maldynais bei giesmynais: Lenkijoje 1984 m. ir 1997 m. išleistais kun. Augustino Chadamo studijomis-giesmynais, 1991 m. ir 1998 m. paskelbtais liturginiais maldynais-giesmynais *Spiewnik liturgiczny*, 1994 m. išleistu bažnytiniu maldynu-giesmynu *Spiewnik Kościelny*, 2005 m. kun. Hieronimo Chamskio parengtu giesmynu *ABBA – OJCZE Piesni i piosenki religine*; Lietuvoje 1879 m. išleistu maldynu *Auksa Altorius, arba Szaltinis dangiszku skarbu*, 1993 m. išleistu *Liturginiu giesmynu*, 2003 m. straipsnio autoriaus išleista monografija *Lietuvos kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*, taip pat *Žemaičių Kalvarijos Kalnai. Istorija, apeigos ir muzika* (2004), *Veprių Kalvarijų maldynas ir giesmynas* (2007), *Vilniaus Kalvarijų maldynas ir giesmynas* ir *Tytuvėnų bernardinų vienuolyno kalvarijų maldynas ir giesmynas* (2008). Daug informatyvos medžiagos suteikė 2005 m. išleista Miko Vaicekausko monografija *Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės*.

LIETUVIŲ KALVARIJŲ KRYŽIAUS KELIŲ GIESMIŲ LITERATŪRINIŲ TEKSTŲ KILMĖ IR AUTORYSTĖ

Straipsnio autoriaus ankstesniais tyrimais nustatyta, kad Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmynus sudaro „Viešpaties kančios“ (naujos maldynų ir giesmynų redakcijos – „Gavėnios meto“) bei „Didžiosios savaitės noktiurnų“ (naujos redakcijos – „Kryžiaus kelio“) dvidešimt penkių giesmių literatūriniai tekstai. Tai – „Viešpaties angelas“, „Visų šventųjų litanija“, „Atmink, krikščioni“ (naujos redakcijos – „Broliai, atminkim“), „Dieve mūsų Sutvėrėjau“, „Mokė ilgai“ (naujos redakcijos – „Jėzau brangiausias“), „Jėzų Kristų Judošius“ (naujos redakcijos dvi giesmės – „Viešpats labai nuliūdęs“ ir „Surištas virvėm Jėzus“), „Stovi Motina“ (naujos redakcijos dvi giesmės – „Jėzų atvedė pas Aną“, „Stovi Motina“), „O žmogaus siela“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko Taryba“ ir „Krikščionio siela kiekvieno“), „Kurs už mus kaltus kentėjai, Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Mieliausias Jėzau“), „Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“ ir „Valandą trečią“, „Valandą šeštą“, „Didi Globėja“ (naujos redakcijos – „Kai Viešpats Jėzus“), „Atmink sau, o siela mano“ (naujos redakcijos – „Jėzus vaitojo“), „Jėzau Kristau maloniausias“, „Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“), „Karalienė maloninga, Kalvarijoje stebuklinga“, „Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“, „Alyvų daržely“, „Verkite Dievo Angelai šventieji“, „Šventas Dieve“, „Marija Magdalena“, „Kryžiau šventas“, „Marijos Vardas“ bei „Vainikėlis“ [8; 16; 17; 13].

Kyla klausimas, kas yra šių giesmių literatūrinių tekstų autoriai?

Eilės tvarka pirmoji malda-giesmė yra „Viešpaties Angelas“. Lenkų giesmynuose tai – „Anioł Pański“, kurios literatūrinis tekstas, žinomas kaip lotyniškas „Angelus Domini“ [12, 748], rodo jos lotynišką kilmę. Malda-giesmę „Visų Šventųjų litanija“ kaimyninėje Lenkijoje atitinka „Litanii do Wszystkich Świetych“. Jos kilmė siekia Antiochiją IV a. pabaigoje, tai yra šv. Jono Chrizostomo laikus, kai maldos metu bendruomenė atsiliepdavo maldavimu *Kyrie, eleison* [3, 98]. Paskutinį šios litanijos variantą nustatė popiežius Pijus V (1566–1572), nurodydamas ir kada giedoti [6, 82]. Vadinasi, šios litanijos tekstas yra atėjęs iš lotyniškosios liturgijos ir Lietuvoje buvo žinomas jau pirmaisiais krikščionybės amžiais. Giesmės „Broliai, atminkim“ pavadinimas ir tekstas yra naujos redakcijos. Pagal senąją tai – „Atmink, krikščioni“, kuris lenkų Kalvarijų giesmynuose vadinamas „Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie“. Šios giesmės tekstą XVI a. parašė lenkų pranciškonas Jokūbas Wujekas [9, 50]. Giesmės „Dieve mūsų Sutvėrėjau“ pavadinimas ir tekstas yra naujos redakcijos. Senąją atitiktą dviejų dalių giesmės „Dieve svieta Valdytojau“ (antroji dalis – „Mokė ilgai“) ir XVI a. Lenkijoje sukurtos nežinomo autoriaus giesmės „Ojce Boże Wszchemogący“ [12, 131–133] vertimas. Giesmė „Jėzau Brangiausias“ pateikta naujos redakcijos. Senosios redakcijos ši giesmė yra „Mokė ilgai“. Ji yra ankstesnės senosios redakcijos giesmės „Dieve svieta Valdytojau“ antroji dalis arba tąsa. Giesmės „Viešpats labai nuliūdęs“ pavadinimas ir tekstas yra naujos redakcijos. Senosios redakcijos ši giesmė yra „Jėzų Kristų Judošius“ arba „Jezusa Judasz przedał“ lenkų kalba. Jos teksto autoriumi yra laikomas XV a. (1488) lenkų pranciškonas Vladislovas iš Gielniovo („Władysław z Gielnowa“) [15, 173]. Giesmė „Stovi Motina“ (naujos redakcijos tai dvi giesmės – „Jėzų atvedė pas Aną“ ir „Stovi Motina“) yra sutrumpintas garsios XIII a. lotyniškos sekvencijos „Stabat Mater dolorosa“ vertimas. Šią sekvenciją parašė pranciškonas Džakoponė Todietis (Jacopane da Todi, 1228–1306). Lenkai iš lotynų kalbos šią giesmę išsivertė tik XVI a. kaip „Stała Matka boleściwa“ [10, 31–32]. Pirmą kartą jos lietuviškas tekstas aptinkamas 1646 m. išleistame Saliamono Mozerkos Slavočinskio giesmyne *Giesmės tikėjimui katalickam priderančios*. Vadinasi, šios giesmės tekstas yra lotyniškos kilmės. Giesmės „Jau susirinko

taryba“ bei „Krikščionio siela kiekvieno“ yra naujos redakcijos. Kaip teigia M. Vaicekaskas, jos yra sudarytos iš senosios redakcijos giesmės „O dušia žmogaus kiekvieno“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko taryba“) (lenk. *O duszo wszelka nabożna*), kuri sukurta nežinomo XVI a. lenkų autoriaus [14, 84]. Giesmės „Kurs už mus kaltus kentėjai“ lenkų kalba „Któryś za nas cierpiał rany“ teksto autoriumi yra laikomas XV a. (1488) lenkų pranciškonas Vladislovas iš Gielniovo (Władysław z Gielnowa) [15, 173]. Tai – gavėnios giesmės, XVII a. išverstos iš lenkų kalbos ir jau randamos pirmajame lietuvių katalikiškame S. M. Slavočinskio giesmyne [9, 49]. Giesmės „Mieliausias Jėzau“ pavadinimas ir tekstas yra naujos redakcijos. Senosios redakcijos tai – „Saldžiausias Jėzau“. Ši giesmė kaip baigiamoji yra dominikono Jurgio Kasakauskio 1681 m. išleisto giedamo maldyno *Rožančius Švenčiausios Marijos panos ir Saldžiausio vardo Jezuso* antroje dalyje [10, 92] bei Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelyje. Kaimyninių šalių liturginiuose, bažnytiniuose ar Kalvarijų giesmynuose šios giesmės teksto nepavyko aptikti, ir tai rodo jos vietinę, t. y. lietuvišką, kilmę. Dviejų giesmių „Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“, „Valandą trečią“) ir „Valandą šeštą“ tekstai pirmą kartą taip pat aptikti minėtame J. Kasakauskio maldyne *Rožančius Švenčiausios Marijos panos ir Saldžiausio vardo Jezuso* [10, 94]. Užsienio analoguose šių maldų giesmių tekstų nėra – taigi jų kilmė vietinė. Giesmės „Kai Viešpats Jėzus“ pavadinimas ir tekstas yra naujos redakcijos. Senosios redakcijos ši giesmė yra „Didi Globėja“ arba „Znoczna Matrona, wardu Weronyka“. Jos analogą „Ty, któryś gorzko“ randame lenkų kunigo Jono Siedleckio (Jan Siedlecki) giesmyne *Śpiewnik Kościelny*, kuriame jos tekstas yra pateikiamas kaip nežinomo lenkų autoriaus ir datuojamas XVIII amžiumi [12, 144–145]. Šios giesmės lietuviškas literatūrinis tekstas pirmą kartą randamas 1797 m. nežinomo autoriaus ar vertėjo Kryžiaus keliui skirtoje knygelėje *Kalvarija, arba Keliai kryžiaus karaliaus sopolų Jezuso Christuso* [14, 118–119]. Giesmė „Atmink sau, o siela mano“ (naujos redakcijos – „Jėzus vaitoj“) – XVII a. vertimas iš lenkų kalbos Švč. Mergelės Marijos rožinio giesmės „Dusza moja wspomni sobie“ [14, 216]. Giesmė „Jėzau Kristau maloniausias“ yra lenkiškos giesmės „Jezu Chryste, Pane miły“ teksto vertimas, kurią 1610 m. parašė lenkų pranciškonas Abrahamas Roźniatowski [12, 113]. Giesmė „Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“) taip pat yra XVI a. lenkiškos giesmės „Jasność zgaśła na świecie“ vertimas. Į lietuvių kalbą ji buvo išversta XVII a. ir priskiriama prie „Viešpaties kančios“ giesmių ciklo [14, 72]. Giesmių „Karalienė maloninga, Kalvarijoj stebuklinga“ ir „Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“ tekstai yra tik Žemaičių Kalvarijos Kryžiaus kelio giesmyne – taigi jų kilmė vietinė. Šios giesmės pirmą kartą aptinkamos 1681 m. dominikono J. Kasakauskio maldyne *Rožančius Švenčiausios Marijos Panos ir Saldžiausio vardo Jezuso* [14, 94]. Giesmės „Alyvų daržely“ lietuviškas literatūrinis tekstas yra išverstas iš lenkiškos giesmės „Ogrodzie Oliwny“. Jos originalo tekstą XVII a. Lenkijoje parašė nežinomas autorius [12, 130–131]. Kitas lietuviškas giesmės „Verkite Dievo Angelai Šventieji“ tekstas yra verstas iš lenkų giesmės „Płaczcie Anieli, płaczcie, Duchy Święte“, kurios lenkišką literatūrinį tekstą 1610 m. parašė lenkų pranciškonas Abrahamas Roźniatowski. Ši giesmė pirmiausia buvo išspausdinta A. Roźniatowskio knygoje *Mūsų išganytojo Jėzaus Kristaus kruvinos aukos atminimas (Pamiętka krwawej ofiary Pana Zbawciela naszego Jezusa Christusa, Krokwa, 1610)*, skirtoje Zebžydovo Kalvarijai (Kalwaria Zebrzydowska) [11, 132–134]. Giesmė „Šventas Dieve“ lenkų kalba „Święty Boże“ priskiriama vadinamosioms suplikacijoms. Ši suplikacija XVII a. buvo giedama Lenkijos ir Lietuvos bažnyčiose šaukiantis Dievo pagalbos karo, maro, bado ir kitų viešų nelaimių metais. Lietuvos Bažnyčios istorijos žinovų nuomone, ši suplikacija lenkų kalba yra vertimas iš lotynų kalbos, o

lietuvių – vertimas iš lenkų analogo „Švięty Boże“ [15, 134]. Vilniaus Verkių Kalvarijų Kryžiaus kelias buvo įkurtas pažymint pergalę prieš rusus (1646), tad nenuostabu, kad ši suplikacija Lietuvos Katalikų Bažnyčios buvo įtraukta į Vilniaus Verkių Kalvarijų Kryžiaus kelią kaip meldimas apsaugoti nuo kitų visuotinių nelaimių. Lietuviškas giesmės „Marija Magdalena“ tekstas yra išverstas iš lenkų giesmės „Maria Magdalena“, kuri yra viena iš Zebžydovo Kalvarijos giesmių [18, 471–472]. Šiandieniniuose lenkų ir lietuvių giesmynuose ji priskiriama ir prie šermenų giesmių. Lietuviškos giesmės „Kryžiau Šventas“ tekstas yra lenkiško varianto „Krzyżu Święty“ vertimas, kurio pirmieji keturi posmai yra išversti iš lotyniško originalo „Crux Fidelis“, sukurto VI amžiuje. Lenkų maldynuose minimas visas ilgas tekstas yra XVI a. ir sukurtas nežinomo lenkų poeto [12, 122–124]. Užsienio giesmynuose nepavyko aptikti giesmės „Marijos Vardas“ literatūrinio teksto, todėl galime teigti, kad ši giesmė yra lietuviškos kilmės. Giesmė „Vainikėlis“ (lenk. „Karunka“) yra XVI a. lenkų giesmė „Kto chce Pannie Maryey służyć“, XVII a. lietuvių giesmynuose verčiama kaip „Kas gal Švenčiausey Pánnáy tarnauti“ [14, 70]. Giesmę parašė lenkų pranciškonas Vladislovas iš Gielniovo (Władysław z Gielnowa) (†1505) [4, 131]. Lietuvoje „Karunka“ turbūt pirmiausiai suskambo pranciškonų bažnyčiose, iš kur paplito po visą Lietuvą. Katalikų Bažnyčios istoriniai šaltiniai liudija, kad nuo 1699 m. bernardinams (pranciškonų atšaka) buvo suteikta teisė rengti Sopulingosios Dievo Motinos atlaidus, kurių metu giesme „Septynių skausmų ir džiaugsmų Karunka“ buvo pagerbiami Dievo Motinos skausmai [2]. Lietuviškas šios giesmės tekstas pirmą kartą aptinkamas Prano Šrubauskio 1726 m. maldyne *Balsas širdies*.

Pateiktos medžiagos pagrindu sudarytoje lentelėje (1 lentelė) matyti, kad iš 25 Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių literatūrinių tekstų 14 yra lenkų, 5 – lotynų bei 6 – vietinės, t. y. lietuvių, kilmės.

Lietuviškų tekstų giesmės: „Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Miliausias Jėzau“), „Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“, „Valandą trečią“, „Valandą šeštą“, „Karalienė maloninga, Kalvarijoje stebuklinga“, „Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“ bei „Marijos vardas“.

LIEUVOS KALVARIJŲ KRYŽIAUS KELIŲ GIESMIŲ MUZIKINIŲ TEKSTŲ KILMĖ

Ištyrus lenkų pagrindinių giesmynų *Śpiewnik Kościelny* [12], *Śpiewnik kalwaryski* [1] ir *Śpiewnik liturgiczny* [18] natų pavyzdžius matyti, kad iš tyrinėjamų 25 Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių keturios giesmės – „Atmink, krikščioni“ (naujos redakcijos – „Broliai atminkim“), „Mokė ilgai“ (naujos redakcijos – „Jėzau brangiausias“), „Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“ ir „Valandą trečią“) bei „Valandą šeštą“ – yra giedamos lenkiškos giesmės „Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie“ melodija. Kitos lenkiškos giesmės yra atliekamos giesmės „Dieve mūsų Sutverėjau“, kuri giedama kaip lenkiška giesmė „Ojce Boże wszechmogący“, melodija. Giesmė „Jėzų Kristų Judošius“ (naujos redakcijos – „Viešpats labai nuliūdęs“) atliekama giesmės „Jezusa Judasz przedał“ melodija, giesmė „O žmogaus siela kiekvieno“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko Taryba“ ir „Krikščionio siela kiekvieno“) – giesmės „O Duszo Wszelka Nabożna“ melodija, giesmė „Kurs už mus kaltus kentėjai“ – giesmės „Któryś Za Nas Cierpiął Rany“ melodija, giesmė „Didi Globėja“ (naujos redakcijos – „Kai Viešpats Jėzus“) – „Ty, kotrys gorzko“ melodija, giesmė „Jėzau Kristau maloniausias“ – „Jezu Chryste, Pane miły“ melodija, giesmė „Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“) – „Jasność zgašla na świećie“ melodija, giesmė „Alyvų daržely“ – „Ogrodzie aliwny“ melodija, giesmė „Verkite Dievo

1 lentelė. Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių tekstų kilmė

Eil. Nr.	Giesmės pavadinimas	Giesmės literatūrinio teksto kilmė
1.	„Viešpaties angelas“	lotynų
2.	„Visų šventųjų litanija“	lotynų
3.	„Atmink, krikščionij“ (naujos redakcijos – broliai atminkim)	lenkų
4.	„Dieve mūsų Sutvėrėjau“	lenkų
5.	„Mokė ilgai“ (naujos redakcijos – „Jėzau brangiausias“)	lenkų
6.	„Jėzų Kristų Judošius“ (naujos redakcijos dvi giesmės – „Viešpats labai nuliūdęs“ ir „Surištas virvėm Jėzus“)	lenkų
7.	Stovi motina (naujos redakcijos dvi giesmės – „Jėzų atvedė pas Aną“ ir „Stovi Motina“); „O žmogaus siela“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko taryba“)	lotynų
8.	„O žmogaus siela“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko taryba“ ir „Krikščionio siela kiekvieno“)	lenkų
9.	„Kurs už mus kaltus kentėjai“	lenkų
10.	„Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Miliausias Jėzau“)	lietuvių
11.	„Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“, „Valandą trečią“)	lietuvių
12.	„Valandą šeštą“	lietuvių
13.	„Didi globėja“ (naujos redakcijos – „Kai viešpats Jėzus“)	lenkų
14.	„Atmink sau, o siela mano“ (naujos redakcijos – „Jėzus vaitojo“)	lenkų
15.	„Jėzau Kristau maloniausias“	lenkų
16.	„Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“)	lenkų
17.	„Karalienė maloninga, Kalvarijoj stebuklinga“	lietuvių
18.	„Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“	lietuvių
19.	„Alyvų daržely“	lenkų
20.	„Verkite Dievo Angelai šventieji“	lenkų
21.	„Šventas Dieve“	lotynų
22.	„Marija Magdalena“	lenkų
23.	„Kryžiaus šventas“	lotynų
24.	„Marijos vardas“	lietuvių
25.	„Vainikėlis“ („Karunka“)	lenkų

Angelai Šventieji“ – „Płaczcie Anieli, płaczcie, Duchy Święte“ melodija, giesmė „Marija Magdalena“ – „Maria Magdalena“ melodija. Giesmė „Vainikėlis“ – „Karunka“ melodija [1, 471–472; 18, 110–145].

Lotyniškų literatūrinių tekstų giesmių „Viešpaties Angelas“ (lot. k. – „Angelus Domini“), „Visų Šventųjų litanija“ (lenk. k. – „Litania do Wszystkich Świętych“), „Stovi Motina“ (lot. k. – „Stabat Mater dolorosa“), „Šventas Dieve“ (lenk. k. – „Święty Boże“) ir „Kryžiau Šventas“ (lot. k. – „Crux fidelis“) melodijos yra kilusios iš bažnytinių liturginių valandų grigališkojo choralo melodijų, tad jų kilmė yra lotyniška [12, 122 – 819].

Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių lietuviškais literatūriniais tektais – „Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Miliausias Jėzau“), „Karalienė maloninga, Kalvarijoj stebuklinga“, „Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“ bei „Marijos vardas“ – nepavyko rasti melodijų užsienio giesmynuose, ir tai rodo jų vietinę, t. y. lietuvišką, kilmę [5, 426 – 431, 435 – 436].

Remiantis pateikta medžiaga sudaryta lentelė (2 lentelė), iš kurios matyti, kad iš 25 Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių muzikinių tekstų 13 yra lenkų (4 giesmės ta pačia melodija), 5 – lotynų bei 4 – vietinės, t. y. lietuvių, kilmės.

2 lentelė. Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių muzikinių tekstų kilmė

Eil. Nr.	Giesmės pavadinimas	Giesmės melodijos pavadinimas	Giesmės muzikinio teksto kilmė
1.	1. „Atmink, krikščioni!“ (naujos redakcijos – „Broliai atminkim“), 2. „Mokė ilgai“ (naujos redakcijos – „Jėzau brangiausias“), 3. „Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“ ir „Valandą trečią“), 4. „Valandą šeštą“	„Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie“	lenkų
2.	„Dieve mūsų Sutvėrėjau“	„Ojce Boże wszechmogący“	lenkų
3.	„Jėzų Kristų Judošius“ (naujos redakcijos – „Viešpats labai nuliūdęs“)	„Jezusa Judasz przedał“	lenkų
4.	„O žmogaus siela kiekvieno“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko Taryba ir „Krikščionio siela kiekvieno“)	„O Duszo Wszelka Nabożna“	lenkų
5.	„Kurs už mus kaltus kentėja“	„Któryś Za Nas Cierpiał Rany“	lenkų
6.	„Didi Globėja“ (naujos redakcijos – „Kai Viešpats Jėzus“)	„Ty, któryś gorzko“	lenkų
7.	„Jėzau Kristau maloniausias“	„Jezu Chryste, Pane miły“	lenkų
8.	„Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“)	„Jasność zgasła na świecie“	lenkų
9.	„Alyvų daržely“	„Ogrodzie oliwny“	lenkų
10.	„Verkite Dievo Angelai Šventieji“	„Płaczcie Anieli, płaczcie, Duchy Święte“	lenkų
11.	„Marija Magdalena“	„Maria Magdalena“	lenkų
12.	„Vainikėlis“	„Karunka“	lenkų
13.	„Atmink sau, o siela mano“ (naujos redakcijos – „Jėzus vaitojo“)	„Dusza moja wspomni sobie“	lenkų
14.	„Viešpaties Angelas“	„Angelus Domini“	lotynų
15.	„Stovi Motina“	„Stabat Mater dolorosa“	lotynų
16.	„Kryžiau Šventas“	„Cruх fidelis“	lotynų
17.	„Visų Šventųjų litanija“	„Litanía do Wszystkich Świętych“	lotynų
18.	„Šventas Dieve“	„Święty Boże“	lotynų
19.	„Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Mieliausias Jėzau“)	„Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Mieliausias Jėzau“)	lietuvių
20.	„Karalienė maloninga, Kalvarijoj stebuklinga“	„Karalienė Maloninga“, „Kalvarijoj stebuklinga“	lietuvių
21.	„Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“	„Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“	lietuvių
22.	„Marijos vardas“	„Marijos vardas“	lietuvių

LIETUVOS KALVARIJŲ KRYŽIAUS KELIŲ GIESMIŲ MUZIKINIŲ TEKSTŲ KAITA

Lenkiškos kilmės muzikinių tekstų giesmių tyrimas rodo, kad giesmės „Atmink, krikščioni“ (naujos redakcijos – „Broliai atminkim“) [*Rozmyślajmy dziś, wierni chrześcijanie*], „Dieve mūsų Sutvėrėjau“ („Ojce Boże Wszemogący“), „Mokė ilgai“ (naujos redakcijos – „Jėzau brangiausias“), „Jėzų Kristų Judošius“ (naujos redakcijos dvi giesmės – „Viešpats labai nuliūdęs“ ir „Surištas virvėm Jėzus“), „Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“, „Valandą trečią“, „Valandą šeštą“, „Jėzau Kristau Maloniausias“ („Jezu Chryste, Pane Miły“) bei „Vainikėlis“ („Karunka“) yra lenkiškų melodijų kopijos [7, 199–206].

Giesmių „Kurs už mus kaltus kentėjai“ („Któryś za nas cierpiał rany“), „Didi Globėja“ (naujos redakcijos – „Kai Viešpats Jėzus“) [„Ty, Któryś Gorzko“], „Atmink sau, o siela mano“ (naujos redakcijos – „Jėzus vaitojo“) [„Dusza moja wspomni sobie“], „Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“) [„Jasność zgasła na świecie“], „O žmogaus siela“

3 lentelė. Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių muzikinių tekstų kaita

Eil. Nr.	Giesmės pavadinimas	
1.	„Viešpaties angelas“	x
2.	„Visų šventųjų litanija“	x
3.	„Atmink, krikščioni“ (naujos redakcijos – „Broliai atminkim“)	•
4.	„Dieve mūsų sutvėrėjau“	•
5.	„Mokė ilgai“ (naujos redakcijos – „Jėzau brangiausias“)	•
6.	„Jėzų Kristų Judošius“ (naujos redakcijos dvi giesmės – „Viešpats labai nuliūdęs“ ir „Surištas virvėm Jėzus“)	•
7.	„Stovi Motina“ (naujos redakcijos dvi giesmės – „Jėzų atvedė pas Aną“ ir „Stovi Motina“), „O žmogaus siela“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko Taryba“)	x
8.	„O žmogaus siela“ (naujos redakcijos – „Jau susirinko Taryba“ ir „Krikščionio siela kiekvieno“)	x
9.	„Kurs už mus kaltus kentėjai“	x
10.	„Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Miliausias Jėzau“)	+
11.	„Valandą pirmą“ (naujos redakcijos – „Teismo taryba“, „Valandą trečią“)	•
12.	„Valandą šeštą“	•
13.	„Didi globėja“ (naujos redakcijos – „Kai viešpats Jėzus“)	x
14.	„Atmink sau, o siela mano“ (naujos redakcijos – „Jėzus vaitojo“)	x
15.	„Jėzau Kristau maloniausias“	•
16.	„Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“)	x
17.	„Karalienė maloninga, Kalvarijoj stebuklinga“	+
18.	„Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“	+
19.	„Alyvų daržely“	x
20.	„Verkite dievo angelai šventieji“	x
21.	„Šventas Dieve“	x
22.	„Marija Magdalena“	x
23.	„Kryžiaus šventas“	x
24.	„Marijos vardas“	+
25.	„Vainikėlis“ („Karunka“)	•

Sutartiniai ženklai:

+ – originalus muzikinis tekstas,

x – nuo originalo nutoles ir perdirtas muzikinis tekstas,

• – muzikinis tekstas yra kopija.

(naujos redakcijos – „Jau susirinko Taryba“ ir „Krikščionio siela kiekvieno“) [*Jasność zgasła na ścieście*], „Šviesa pasaulio viso“ (naujos redakcijos – „Liekim ašaras visi“) [*O duszo wszelka nabożna*], „Alyvų daržely“ („Ogrodzie aliwny“), „Verkite Dievo Angelai Šventieji“ („Płaczcie Anieli, płaczcie, Duchy Święte“), „Marija Magdalena“ („Maria Magdalena“) lietuviškos melodijos yra savaip perdirbtos ir nutolusios nuo lenkiškų analogų [7, 206–210].

Straipsnio autoriaus ankstesniais tyrimais nustatyta, kad lotyniškų giesmių „Viešpaties Angelas“ (lot. k. – „Angelus Domini“), „Visų Šventųjų Litanija“ („Litanía do Wszystkich Świętych“), „Stovi Motina“ (lot. k. – „Stabat Mater dolorosa“), „Šventas Dieve“ („Święty Boże“) ir „Kryžiau Šventas“ (lot. k. – „CruX fidelis“) melodijos yra perdirbtos pagal lietuvių tradiciją ir nutolusios nuo originalų [7, 176–195].

Prie originalių nepakitusių giesmių melodijų priskirtinos giesmių „Saldžiausias Jėzau“ (naujos redakcijos – „Mieliausias Jėzau“), „Karalienė maloninga, Kalvarijoje stebuklinga“, „Dangaus Karaliaus Motina Švenčiausia“ ir „Marijos vardas“ melodijos.

Toliau pateikiamoje lentelėje atskleidžiama Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmių muzikinių tekstų kaita (3 lentelė).

IŠVADOS

Atliktas tyrimas leidžia daryti šias išvadas:

1. Pagal tradiciją Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmyną sudarė dvidešimt penkios giesmės, kurios įvairių redakcijų metu pakito.
2. Iš dvidešimt penkių giesmių literatūrinių tekstų penki yra lotynų kilmės, šeši – lietuvių bei keturiolika – lenkų.
3. Iš dvidešimt penkių giesmių muzikinių tekstų penki yra lotynų kilmės, keturi – lietuvių bei trylika – lenkų (keturios giesmės ta pačia melodija).
4. Laikui bėgant giesmių melodija kito. Iš dvidešimt penkių giesmių originalios išliko keturios, trylikos giesmių melodijos yra perdirbtos pagal lietuvių tradiciją ir nutolusios nuo originalų, aštuonios yra kopijos.

Gautos išvados pagrindžia darbo pradžioje iškeltą prielaidą, kad Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių giesmės daugiausia yra atneštinės iš Lenkijos analogų, bet jų melodijos nutolusios nuo originalų.

Gauta 2011 02 09
Parengta 2011 03 21

Šaltiniai ir literatūra

1. CHADAM, Augustyn. *Śpiewnik kalwaryski*. Kalwaria Zebrzydowska: wydawnictwo „Calvarianum“, 1997.
2. Compendium omnium documentorum conventus Vilmensis F. F. Minorum Observantium sub titulo S. Francisci et Bernardini per serenissimum Casimirum Regem Poloniae filium Jegielionis anno Domini 1469 sua Fundamenta accepti – in sequentes fasciculos dispositum anno Domini 1773 (Pranciškonų observantų Vilniaus Šv. Pranciškaus ir šv. Bernardino konvento dokumento santrumpa – straipsnio aut. past.). *Krokuvos bernardinų vienuolyno archyvas*, l. 269.
3. KAJACKAS, Algimantas. *Bažnyčia liturgijoje. Liturgijos raida istorijoje*. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras, 1997.
4. KANTAK, Kamil. *Bernardyni Polscy*. T. 1–2. Lvov, 1933.
5. *Liturginis maldynas*. Ketvirtasis pataisytas leidimas. Lietuvos Vyskupų Konferencijos leidinys. Vilnius: „Katalikų pasaulis“, 1996.

6. MOTUZAS, Alfonsas. *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*. Vadovėlis aukštosioms mokykloms. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kla, 2004.
7. MOTUZAS, Alfonsas. *Lietuvos Kalvarijų Kryžiaus kelių istorija, apeiginiai papročiai ir muzika*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kla, 2003.
8. MOTUZAS, Alfonsas. *Žemaičių Kalvarijos Kalnai: istorija, apeigos ir muzika*. SOTER priedas Nr. 3. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kla, 2004.
9. MOTUZAS, Alfonsas. Žemaičių Kalvarijos Kalnų giesmių kilmė. *Tiltai*, 1997, Nr. 2, p. 47–58.
10. REMESA, Alvydas. Lietuvos pranciškonų muzikos kultūra. *Vakarų Lietuvos katalikiškoji kultūra*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 1996, p. 31–32.
11. ROŻNIATOWSKI, Abraham. *Pamiętka krwawej ofiary Pana Zbawiciela naszego Jezusa Chrystusa*. Warszawa, 2003.
12. SIEDLECKI, Jan. *Śpiewnik Kościelny*. Wydanie XXXIX. Kraków, 1994.
13. *Tytuvėnų bernardinų vienuolyno Kalvarijų maldynas ir giesmynas*. Sudarė ir parengė A. Motuzas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kla, 2008.
14. VAICEKAUSKAS, Mikas. *Lietuviškos katalikiškos XVI–XVIII amžiaus giesmės*. Vilnius: Lietuvių ir literatūros institutas, 2005.
15. VAIŠNORA, Juozas. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma, 1958.
16. *Veprių Kalvarijų maldynas ir giesmynas*. Sudarė ir parengė A. Motuzas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto I-kla, 2007.
17. *Vilniaus Verkių Kalvarijų maldynas ir giesmynas*. Sudarė ir parengė A. Motuzas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto I-kla, 2008.
18. *Śpiewnik liturgiczny*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego uniwersytetu Lubelskiego, 1998.

ALFONSAS MOTUZAS

The origins of literary texts and musical material of religious songs and chants associated with the Way of the Cross at Lithuanian calvaries: is it a local tradition or a borrowed one?

Summary

In most cases, the origins of Lithuanian Catholic religious songs and chants (both originally created and translated ones) are far from being completely revealed and well examined even today. Contemporary Catholic hymnals usually consist of religious songs and chants meant for special yearly celebrations and feasts indicated in the Liturgical Calendar as well as hymns to the Saviour, the Holy Spirit and the Holy Trinity, the Virgin Mary, different saints and martyrs. Popular devotional traditions and prayer practices such as funeral canticles, Marian Hours, the Chanted Rosary of the Virgin Mary, the Chanted Rosary of the Holy Name of Jesus, the Chants of Lamentations, the Way of the Cross, the Way of the Cross at the Calvaries are never omitted, either. The prayer practice of the Way of the Cross at the Calvaries not only includes paying visits to the Stations of the Cross or special chapels and the performance of various religious rituals in front of them, but also places a special

emphasis on the extensive repertoire of traditional songs, chants and hymns. Discussions about the originality of these songs and their authors are inseparable from the question of their succession. This problem is tightly related to the analysis of both original and translated hymns. The main objective of the research has been to reveal the origins of literary texts and musical material of the above-mentioned religious songs and chants. It is aimed to find a reliable answer to the question whether literary and musical notographic texts of different songs and chants typically associated with the Way of the Cross at Lithuanian Calvaries, should be regarded as a local tradition or as a borrowed one. Additional analysis might be useful if one is eager to entirely reveal the true meaning and originality of the devotional tradition to follow the Way of the Cross at Lithuanian Calvaries.

The results obtained in the aftermath of this research provided the possibility to make the following conclusions: 1) following the tradition, the hymnal originally meant for people following the Way of the Cross at Lithuanian Calvaries consisted of 25 religious songs; 2) upon analyzing the literary texts and musical material of 25 songs, it became obvious that five of them originated from Latin and the other six texts were created in the Lithuanian tradition. Meanwhile, 14 texts were originally created in Polish; 3) after analyzing the music and texts of 25 songs, it became obvious that five of them originated from Latin and four texts were created in the Lithuanian tradition, whereas 13 texts were originally created in Polish (four songs in the same tune); 4) over time, the melody of the songs were changing. From the 25 songs, four remained original. The melody of 13 songs was processed in the Lithuanian tradition and become far from the original, and eight are copies.

These conclusions provide a firm ground for the assumption that has been made at the very beginning of the study that music associated with the Way of the Cross at Lithuanian Calvaries is mostly borrowed from Polish equivalents. It should be noted, however, that certain melodies happen to be very distant from their original versions.

Key words: Lithuania, the Way of the Cross, religious song, literary and musical text